

* * *

Tadeusz ŚLIPKO, *Kara śmierci z teologicznego i filozoficznego punktu widzenia*, Kraków 2000, 180 ss., ISBN 83-7097-707-3

Rok Jubileuszowy jest dla chrześcijan nie tylko czasem świętowania, ale również okazją do przemyślenia na nowo starych spraw. Do takich niewątpliwie należy problem kary śmierci. Pomimo iż uchwalony w czerwcu 1997 r. przez Sejm Rzeczypospolitej nowy *Kodeks karny* nie przewiduje kary śmierci, to w świadomości społeczeństwa sprawa wydaje się być nierozstrzygniętą. Problem „za i przeciw” karze śmierci ciągle na nowo powraca, zwłaszcza w obliczu zbrodni dokonywanych ze szczególnym okrucieństwem. Rzymska Wspólnota św. Idziego prowadzi akcję *Moratorium 2000*, której celem jest zawieszenie wymierzania i wykonywania kary śmierci w Roku Jubileuszowym. Wiadomo jednak, że w Roku Świętym zapadają wyroki śmierci. Istnieje zatem potrzeba przemyślenia problemu kary śmierci, zwłasz-

cza w świetle etyki i teologii. W Polsce istnieje niewiele opracowań monograficznych omawianej problematyki, dlatego na szczególną uwagę zasługuje pojawienie się na naszym rynku księgarskim monografii o. T. Ślipki SJ, *Kara śmierci z teologicznego i filozoficznego punktu widzenia*.

1. Rozważania o karze śmierci Autor podzielił na dwie części. W każdej z nich wyodrębnione zostały poszczególne rozdziały. Książka zawiera słowo wstępne oraz zakończenie, indeks nazwisk oraz 6-stronicowe streszczenie w języku niemieckim.

W pierwszej części, na którą składa się 7 rozdziałów, Autor przedstawia stanowisko Kościoła wobec kary śmierci. W celu jasnego określenia, które wypowiedzi należy uznać za wykładnię stanowiska Kościoła w sprawie kary śmierci, Autor w pierwszym rozdziale przypomniał kwestię podmiotów, przedmiotów i rangi nauczania Magisterium Kościoła. W drugim rozdziale została ukazana kara śmierci w Piśmie św., głównie w świetle fragmentu z Listu do Rzymian 3,14. W rozdziale trzecim dokonano przeglądu stanowiska Kościoła wobec kary śmierci w starożytnym chrześcijaństwie. Przytoczone zostały m.in. poglądy TERTULIANA, ORYGENESA, CYPRIANA i LAKTANCJUSZA. Z czasu po *Edykcje mediolańskim* Autor dokonał analizy głównie tekstów ŚW. AUGUSTYNA na interesujący nas temat. W podsumowaniu tego rozdziału autor pisze: „Można zaryzykować stwierdzenie, że Kościół od samego początku swego istnienia uznawał dopuszczalność kary śmierci jako instytucji państwowego prawa karnego” (s. 43). W rozdziale czwartym przytoczone zostały poglądy na temat kary śmierci w średniowieczu, należą do nich m.in. wypowiedzi papieża INNOCENTEGO III oraz poglądy ŚW. TOMASZA Z AKWINU i DUNSA SZKOTA. W rozdziale piątym, w oparciu o podręczniki ówczesnych moralistów, zostały zaprezentowane poglądy o karze śmierci od reformacji do połowy XIX w. Szósty rozdział to nauczanie Kościoła o karze śmierci od połowy XIX w. do czasów nam współczesnych. Z okresu przedsoborowego, Autor przytacza m.in. wypowiedzi papieży: LEONA XIII, PIUSA XI i PIUSA XII oraz stanowisko zawarte w podręczniku H. NOLDINA. Z czasu po Soborze Watykańskim II, Ślipko prezentuje głównie stanowisko wobec kary śmierci zawarte w *Katechizmie Kościoła Katolickiego* oraz encyklice JANA PAWŁA II *Evangelium vitae*. Zostały wspomniane także inne wypowiedzi Jana Pawła II, dokument Komisji Społecznej Episkopatu Francji z 1978 r. oraz stanowiska niektórych teologów katolickich i protestanckich. W ostatnim rozdziale pierwszej części Autor dokonał charakterystyki nauczania Kościoła o karze śmierci. Wśród podstawowych wniosków podaje, że w zwyczajnym nauczaniu Kościoła kara śmierci była zgodna z ustanowionym przez Boga ładem moralnym. Konkludując, Autor napisał: „Wymowa dokonanej charakterystyki nauczania Kościoła na temat kary śmierci jest tego rodzaju, że choć nie jest ona objawiona, to jednak «ujawnia się... we wspólnym wyznaniu wiernych pod kierownictwem świętego Urzędu Nauczycielskiego» i jako taka należy do rzędu «prawd ostatecznie pewnych» i nie podlegających odwołaniu” (s. 83).

Część druga monografii Ślipki dotyczy etycznych aspektów kary śmierci i została podzielona na sześć rozdziałów. Część tę Autor rozpoczął od wyjaśnienia, że

w nauczaniu Kościoła o karze śmierci występują nie tylko sformułowania zawarte w Objawieniu, ale także pojęcia będące składnikiem naturalnej wiedzy ludzkiej. W pierwszym rozdziale tej części zostały ukazane dzieje kary śmierci w myśli filozoficznej. Autor przytoczył pokrótce ujęcie tego problemu m.in. u PLATONA, SENEKI, KLEMENSA ALEKSANDRYJSKIEGO oraz szczegółowo przedstawił argumentację św. TOMASZA Z AKWINU. Dalej zostało krytycznie przedstawione dzieło C. BECCARII. Wspomniano także ujęcia kary śmierci Ch. LUCKASA, L. TAPARELLEGO D'AZEGLIO, Th. MEYERA i V. CATHREINA. Rozdział ten kończy przytoczenie stanowisk współczesnych etyków zajmujących się problematyką kary śmierci, wśród nich m.in. M.A. KRĄPCA, A. SZOSTKA i W. CHUDEGO. Drugi rozdział omawianej części stanowi omówienie antropologiczno-społecznych założeń etyki kary śmierci, do których Autor zaliczył fenomen życia ludzkiego oraz wizję człowieka jako osoby i bytu społecznego. W rozdziale trzecim, o moralnej wartości życia ludzkiego, przypomniano prawdę o niepogwałcalności osobowego życia ludzkiego, które jako dobro moralne góruje nad wszystkimi osobowymi dobrami człowieka, z niego wynika prawo do życia, ale, jak twierdzi T. Ślipko, jest to prawo ograniczone, nie obejmuje ono sytuacji agresji. Czwarty rozdział obejmuje argumentację dotyczącą dopuszczalności kary śmierci. Wśród zasadniczych uściśleń Autor zastrzega, że prezentowana argumentacja odnosi się wyłącznie do przypadku morderstwa. Moralna ocena kary śmierci kształtuje się w oparciu o relacje napięcia między sprawcą agresji a ofiarą agresji. Ślipko twierdzi: „[...] ze śmiercią ofiary agresji nie schodzi do grobu jej moralne prawo do życia i jego obrony. Wraz z nim nie ustaje wołanie tego prawa o wymierzenie sprawiedliwej sankcji” (s. 135). Afirmacja prawa do życia ofiary morderstwa domaga się potwierdzenia przez zastosowanie sankcji proporcjonalnej do popełnionej zbrodni. Należy to do kompetencji państwa, które jest gwarantem porządku sprawiedliwości. W ostatnim punkcie tego rozdziału Autor podkreśla, że uzasadnienie to dotyczy wyłącznie agresji przeciwko życiu ludzkiemu i nie może być wykorzystywane do realizacji celów politycznych i społecznych. W rozdziale piątym: *Celowość kary śmierci* Autor przyznaje, że istnieje możliwość zastąpienia kary śmierci innymi, mniej drastycznymi metodami zabezpieczenia trwałości moralno-prawnych podstaw życia społecznego. Przyznaje też, że należy sprawdzić, czy rozwiązanie takie jest możliwe w praktyce, czy też pozostaje tylko hipotezą. Ostatni rozdział drugiej części to polemiki i wyjaśnienia, w której autor krytykuje abolicyjne poglądy A. GRZEŚKOWIAK, A. SZOSTKA, M.A. KRĄPCA i W. CHUDEGO.

2. Problematyka kary śmierci nie należy do łatwych tematów etycznych. Na pytanie o moralność kary śmierci bardzo trudno odpowiedzieć jednoznacznym „tak” lub „nie”. Trudność tę potęguje szereg niejasności i nie pozbawionych emocji sposobów argumentowania o karze śmierci. Tych zarzutów pozbawiona jest publikacja T. Ślipki. W pierwszej części na szczególną uwagę zasługuje przedstawienie tradycyjnego stanowiska Kościoła wobec kary śmierci, począwszy od ukazania problemu w Piś-

mie św. Należy zaznaczyć, że ten aspekt pozostawia pewien niedosyt, gdyż autor praktycznie powołał się jedynie na tekst z Listu do Rzymian 3,14, ponadto uczynił to w oparciu o jego tradycyjną interpretację. Współcześni egzegeci tekst ten odnoszą do władzy sądowniczej lub państwowej w ogóle, utrzymując, że tematem całego rozdziału jest porządek społeczny, a nie jedynie kwestia władzy państwa nad życiem obywateli. Tak uważa m.in. jeden z wybitnych znawców teologii św. PAWŁA, J.D.G. DUNN (por. *The Theology of Paul the Apostle*. Edinburgh 1998, s. 679–680).

Na uwagę zasługuje dokładna analiza tekstów starożytnych pisarzy chrześcijańskich, przybliżająca ich poglądy na temat kary śmierci. Wątpliwości jednak budzi uwaga na stronie 26, że co do kary śmierci nie zgłaszano zasadniczych zastrzeżeń. O pewnych zastrzeżeniach wobec kary śmierci pisze sam Autor, a przytoczone nazwiska to teologowie, którzy w starożytności opowiadali się za ewangeliczną zasadą *non-violence* w rozwiązywaniu konfliktów. Jak twierdzi A. BONDOLFI, jeden z wybitniejszych znawców problematyki kary śmierci, profesor z Uniwersytetu we Fryburgu szwajcarskim i Zurychu, stanowisko Kościoła wobec kary śmierci wyraża zasada *ecclesia non sinit sanguinem*, która wyraża ambiwalencję wobec kary śmierci od samego początku chrześcijaństwa. Jeżeli przyznawano państwu prawo do wymierzania i wykonywania kary śmierci, to Kościół i chrześcijanie nie mieli brać w tym udziału. Potwierdza to m.in. stanowisko papieża MIKOŁAJA I w liście do Bułgarów, z okazji ich nawrócenia w 866 r., które w omawianej pracy zostało pominięte. Stanowisko Kościoła wobec kary śmierci w czasie od reformacji do czasu Soboru Watykańskiego II, Ślipko przedstawia głównie w oparciu o podręczniki teologii moralnej tego czasu. Jest to ciekawe ujęcie, choć wydaje się, że pośród tylu różnych nazwisk należało też wymienić nazwisko F.X. von LINSENMANNA, który jako jeden z pierwszych katolickich moralistów w oparciu o argumenty bazujące na Ewangeli i zbawczym dziele Jezusa podważył etyczność kary śmierci. Przytoczenie tych racji sprawiłoby, że opracowanie T. Ślipki zyskałoby na obiektywizmie.

Autor dokonał analizy współczesnych ujęć kary śmierci, m.in. *Katechizmu Kościoła Katolickiego* i wypowiedzi Jana Pawła II. Dyskusyjne jest twierdzenie autora publikacji, że „[...] Jan Paweł II nie odstąpił od tradycyjnej w Kościele doktryny w sprawie fundamentalnej moralnej dopuszczalności stosowania kary śmierci” (s. 64). Choć Papież nie odrzucił kary śmierci jako złej samej w sobie, to zwrócił uwagę, że bezpieczeństwo osób i poszanowanie porządku publicznego można osiągnąć przy pomocy innych środków, bez potrzeby stosowania kary śmierci (por. EV 56). W omawianej książce brak jest przynajmniej wspomnienia faktu przeredagowania numeru 2266 *Katechizmu Kościoła Katolickiego* dotyczącego kary śmierci po opublikowaniu *Evangelium vitae*. Zaś przy omawianiu stanowisk episkopatów autor odwołuje się jedynie do dokumentu Komisji Społecznej Episkopatu Francji z 1978 r., a wiadomo, że podobne dokumenty wydały: Episkopat Kanady, USA, Brazylii oraz komisje *Iustitia et Pax* przy Konferencji Episkopatu Irlandii i Ghany, a w 1995 r. ukazała się druga część *Katolickiego Katechizmu Dorosłych* wydana przez Kon-

ferencję Episkopatu Niemiec, w której zwrócono uwagę, że w naszych warunkach chrześcijanie nie powinni być zwolennikami kary śmierci.

W drugiej części w oryginalny sposób Autor przedstawił stanowiska przedstawicieli filozofii wobec kary śmierci. Na szczególną uwagę zasługuje też krytyczna analiza argumentacji św. Tomasza z Akwinu. Brak natomiast, choćby wzmianki o rozumieniu kary śmierci u filozofów niemieckich KANTA i HEGLA oraz ujęciu tej problematyki przez F. SCHLEIERMACHERA.

Autor jasno przedstawił swoją argumentację za dopuszczalnością kary śmierci, dokonując wpiętych uściśleń oraz zaznaczając, że argumentacja ta ma charakter ograniczony. Autor bardzo ostrożnie wskazał także na element, na który zwrócił uwagę Jan Paweł II w *Evangelium vitae*, że karę śmierci można zastąpić innymi, mniej drastycznymi metodami zabezpieczenia ładu społecznego. Przyjął to jako ewentualność, poprzez co czytelnik nie ma wątpliwości, co do jasności stanowiska o Ślipki wobec kary śmierci.

3. Strona formalna pracy nie budzi zastrzeżeń. Problem kary śmierci przewija się przez cały tok rozważań. Zostało ukazane zarówno stanowisko Kościoła wobec kary śmierci, jak też etyczne aspekty interesującego nas problemu. Autor jasno przedstawił swoje stanowisko wobec dopuszczalności kary śmierci. Przy prowadzeniu analiz, Autor ustrzegł się demagogii i gazetowych sloganów, które często towarzyszą dyskusjom o karze śmierci.

Struktura pracy jest oryginalna. Osobno zostały omówione aspekty: teologiczny i filozoficzny problematyki kary śmierci. Powstaje jednak wątpliwość, czy nie należało przyjąć taki układ, aby elementy te omówić równocześnie, skoro sam Autor zwraca uwagę, że w nauczaniu Kościoła o karze śmierci występują sformułowania, które nie są prawdami Objawienia, ani prawdami teologicznymi, ale są to pojęcia i sądy stanowiące część naturalnej wiedzy ludzkiej (s. 91). Ponadto przyjęty przez Autora układ książki spowodował, że niemożliwe było uniknięcie powtórzeń, np. argumentacja św. Tomasza z Akwinu (s. 49–50, 98–102). Na stronie 98 Autor pisze, że chodzi o argumentację teologiczną św. Tomasza, a jest ona omawiana w części etycznej książki. Pewna nieścisłość zakradła się przy nazwisku H.-P. ALTA, który, według Autora, jest prawnikiem, tymczasem Alt jest teologiem, a cytowana praca jest jego rozprawą doktorską z teologii.

Prezentacja materiału jest spójna, a wnioskowanie jasne i logiczne. Dyskusyjna jest natomiast potrzeba pierwszego i ostatniego rozdziału pierwszej części, w których Autor dokonuje rozważań na temat Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, jakby chciał uświadomić, że apele Jana Pawła II o zniesienie kary śmierci pozostają bez znaczenia na moralną ocenę kary śmierci (por. s. 85–86). Wydaje się, że właśnie w świetle tych wypowiedzi należy odczytywać stanowisko wyrażone w *Evangelium vitae*.

Ciekawe jest także umieszczenie w ostatnim rozdziale drugiej części polemik i wyjaśnień, co sprawia, że czytający przynajmniej powierzchownie poznaje inne

zdania na temat moralnej oceny kary śmierci. Za całkowicie zbędną należy uznać uwagę Autora na temat koncepcji tzw. „animacji sukcesywnej”, którą trudno powiązać z omawianą problematyką.

Pożytecznym jest indeks nazwisk ułatwiający szybkie odszukanie poglądów poszczególnych myślicieli oraz streszczenie rozważań w języku niemieckim umożliwiające zrozumienie ujęcia kary śmierci o. Ślipki w tym obszarze językowym.

Ks. Konrad Glombik

* * *